

Semiotičko pismo

milan bunjevac

Dragi Putniče,

Sve mi se čini da sam za samo nekoliko dana prerano otputovao iz Beograda i da sam propustio jedan događaj koji, ako i nije baš događaj sezone (a za nekoga će to možda i biti u Zirinoj anketi na kraju godine), ipak izaziva plodonosne i jalove nesporazume i nagoni na razmišljanja sve vas tamo, pa i mene, na ovoj daljini od dve hiljade kilometara, koji o tom događaju doznajem nešto iz novina, a uz to sam imao prilike da ovdje u Parizu vidim nešto što me nagoni na slična razmišljanja.

Ali pre nego što ti kažem na koji događaj mislim, šta sam to video u Parizu i na kakva me je razmišljanja sve to navelo, ispričaću ti, umesto mota, jednu parabolu, ili bolje, prepričaću ti početak jedne Kalvinove priče iz *Kozmikomika, Znak u prostoru*. U toj pripovesti Kalvinov Qfwfq, kružeći prostorom na ivici naše galaksije, napravi na jednom mestu znak kako bi prepoznao to mesto kad opet tuda prođe posle dvesta miliona godina. Ali kakav znak? Teško je to reći, pravda se Qfwfq, jer mi danas, kad kažemo »znak«, odmah mislimo na nešto što se razlikuje od nečega, a u to vreme nije bilo ničega što bi se razlikovalo od bilo čega, niti je bilo oruđa kojim bi se znak mogao napraviti, niti čula kojima bi se znak mogao percipirati, postojala je samo namera da se napravi znak, i Qfwfq je napravio znak, obeležio je jedno mesto u prostoru, ne znamo kako, ali obeležio ga je »jer su sve ostale tačke u prostoru bile jednake i nisu se među sobom razlikovale, dok je ova, naprotiv, imala znak«.

Nije bitno šta je dalje bilo s Qfwfq-om i njegovim znakom. Ili, bolje reći, bitno je i vrlo zanimljivo, ali o tome ću drugom prilikom. Ovoja puta mi je bitan ovaj početak na koji se vraćam kadgod negde nešto čujem ili pročitam (a to se u naše vreme često dešava) o sumraku jezika i pisma, o kraju diskurzivnog mišljenja, o nastupajućoj civilizaciji slike, o »čistom« znaku.

Ove sam se Kalvinove pripovetke setio i sada kad sam u štampi pročitao da se pojavila *Bela knjiga* Milivoja Pavlovića i kad mi se učinilo da je izazvala izvesne nesporazume. Može, naravno, izgledati nedopustivo da neko piše o knjizi koju nije pročitao. Može, s druge strane, izgledati sasvim prirodno da se ovako s daljine piše o knjizi za koju se zna da se sastoji od belih neispisanih stranica, te da se u njoj nema šta »pročitati«. Izlažući se opasnosti da budem optužen za ljubitelja jevtinih paradoksa, izjavljuju odmah da se ta dva stava međusobno ne isključuju u ovom slučaju, i da su, po mom mišljenju, oba podjednako ispravna i podjednako neispravna. Stvari će postati mnogo jasnije i prividnost ovog paradoksa biće gotovo očigledna ako neispisane listove *Bele knjige* Milivoja Pavlovića u vezu s neispisanim listovima obične dažke sveske. Jamačno nikome neće pasti na um da ovaj drugi, tako dobro poznati, tako dragi ili tako omrznuti predmet, koji smo svi nekad upotrebljavali ili još uvek upotrebljavamo, proglašimo knjigom. Pa, u čemu je razlika između njih? Doznajem da *Bela knjiga* sadrži ime autora, naslov, naznaku izdavača i godine izdanja, kraći predgovor i isto tako kratak pogovor i, naravno, trista belih, po nekome zastrašujućih, po nekome provokativnih, po nekome posprdnih stranica. A sveska ima samo svojih trista, ili sto, ili osamdeset, ili ne znam već koliko »devi-

čamski« belih, neispisanih stranica. Razlika je, dakle samo u tome što sveska nema ime autora, naslov, naznaku izdavača i godine izdanja, niti predgovor i pogovor.

Sada je verovatno jasno zbog čega smatram da je gorepomenuti paradoks samo prividan. Ja, naravno, mogu da razmišljam i pišem o trista belih stranica *Bele knjige* iako je nisam imao u rukama, jer ih mogu »pročitati« bilo gde, jer je trista belih stranica trista belih stranica i u Beogradu, i u Parizu, i u Tokiju, i, verovatno, na Alfi Kentaura. Ali ja ne mogu da pišem o pogovoru i predgovoru, jer ih nisam pročitao, a tu ima šta da se pročita, u svakodnevnom smislu te reči, i to što ima da se pročita i te kako je važno, budući da taj predgovor i taj pogovor čine *Belu knjigu* knjigom.

Znači li to sada da ja imam pravo da govorim samo o neispisanoj dažkoj svesci i da *Belu knjigu* treba da ostavim na miru do svoga povratka u Beograd? E, to bi bilo, opet, suviše lako i jednostavno. Ovakvo viđenje stvari, ako i uklanja jedan paradoks proglašavajući ga prividnim, otvara mogućnost za uočavanje niza drugih, koji su mnogo manje prividni, mnogo manje »nevini« i bezazleni. Prvi je već nagovešten konstatacijom da u *Beloj knjizi* nisu bitne samo njene bele stranice, nego i one koje su ispisane. Primećujem, naime, da se u prikazima govori uglavnom o tim belim stranicama, a malo ili nimalo o predgovoru i pogovoru, koji ih konstituišu u knjigu. Na taj sam paradoks mislio u početku kad sam pominjao nesporazume koje naslućujem u prijemu *Bele knjige*. I ako ne mogu govoriti o tom predgovoru i tom pogovoru, mogu govoriti o tim nesporazumima, i o uslovima pod kojima se *Bela knjiga* može smatrati knjigom, a ne sveskom, i o posledicama koje iz tih uslova proističu.

Same po sebi, bele stranice su bele stranice i ništa više. One obrazuju svesku, a ne knjigu, one su podloga ili materijal za znak, a ne sam znak. U njih možemo procirati beskrajno mnoštvo značenja, ali ta značenja nisu u belim stranicama, nego u nama. One ne samo što nisu zapis, nego nisu ni poziv na zapis, one su samo mogućnost zapisa, mogućnost koju, opet, u njima otkrivamo mi sami i koju one ne sadrže »same po sebi«. One ostavljaju sve mogućnosti otvorenim, ali to ne predstavlja nikakvo »bogatstvo« značenja, jer u semiološkom pogledu beskrajnost mogućnosti interpretacije izjednačava se s potpunim odsustvom mogućnosti. Neobeleženi prostor, koji dopušta sva značenja, ne znači ništa, sve dok prva belega ne napravi razliku i povuče granicu, vršeci izbor između dopuštenih i nedopuštenih mogućnosti. To je prvi i osnovni uslov komunikacije, bez kojega priroda ne može biti socijalizovana, jer ne može predstavljati predmet razmene informacija. Parafrazirajući i parodirajući pomalo poznatu Rodenovu dosetku, kojom se jednom prilikom otarasio nekog suviše nasrtljivog i radoznalog obožavaoca, mogli bismo reći da je pisac onaj čovek koji uzme čist list hartije i po njemu ispisuje reči koje nedostaju. Samo od njegovog izbora će zavisiti koje reči ili koji znači nedostaju, ali bez ostavljenog traga o tome izboru list hartije će ostati inerten prirodni predmet, baš kao i nepomereni i neobrađeni kamen kojega se nije dotakla ruka skulptora. To nas, istina, ne sprečava da neobrađeni kamen, neispisani list ili netaknuto platno doživimo kao izazov, ali ako taj izazov ostane bez objekativiziranog odgovora, sve će se odigrati u okvirima lične drame jedne individue; tu dramu okolina može, u najboljem slučaju, da naslućuje, ali o njoj neće znati ništa određeno, kao u onoj Kamijevoj pripovesti iz *Izgnanstva i kraljevstva*, u kojoj slikar umire ostavljajući kao svoje životno delo jedno nenasklikano platno. A komunikacija je društveni čin, a ne individualni.

Sve to, razume se, ne znači da bela stranica nema nikakvu funkciju u produkciji značenja. Njena belina je neophodna ne samo kao podloga, već i kao neutralni kontinuum u koji belega unosi diskontinuitet, ostvarujući na taj način mogućnost značenja. Od tog trenutka bela stranica nije više samo podloga, već sastavni deo znaka. Suviše se često, naime, zaboravlja da se znak sastoji od dva komplementarna dela koji se međusobno uslovljavaju i od kojih je jedan obeležen a drugi neobeležen. Ova zaboravnost se, istina, opravdava činjenicom da je obično obeleženi deo nosilac razlike, na osnovu čega ga identifikujemo kao znak, što je, opet, uslov da traganje za smislom toga znaka smatramo mogućim i celishodnim.

No, ni ta razlika nije sama po sebi dovoljna. Znak može biti i prirodni, i u tom slučaju ga možemo interpretirati, možemo tragati za informacijom čiji je on nosilac, znajući pri tome da nije u pitanju nikakvo saopštenje od strane nekog nama sličnog pošiljaoca. Samo veštački znak može biti nosilac poruke, to jest služiti komunikaciji u pravom smislu reči. A u tom slučaju je neophodno da veštački znak identifikujemo kao takav, da u njemu razaznamo intenciju komuniciranja.

I najzad, znak mora biti deo koda koji je zajednički pošiljaocu i primaocu, i smešten u određeni kontekst kako bi ga primalac mogao pravilno interpretirati.

To su samo neki, nekoliko ne svi, uslovi normalne komunikacije. U slučaju *Bele knjige* svi ti uslovi su zadovoljeni. U slučaju dažke sveske ni jedan jedini od tih uslova nije zadovoljen. Dolazimo, dakle, opet, vrlo zaobilaznim putem, do pređašnje konstatacije da u *Beloj knjizi* nisu bitne bele stranice, već ono ostalo. To »ostalo« vrši funkciju razlike, intencije, koda i konteksta. Nesvakidašnje u *Beloj knjizi* nisu bele stranice, nego njihova dis-

